

1/23

Arnikum

časopis spolku Arnika

Těžba kovů - cesta k udržitelnosti, nebo zneužití přírody?

Publicistika dráždí vlivné lidi, říká Martin Marek z Nedej se!

strana 8-9

Jak jsme pomáhali během prvního roku války na Ukrajině

strana 11

Foto: Ondřej Petřík

V prosinci 2022 jsme společně s partnerskou organizací Nexus3 Foundation během pracovní cesty do Indonésie navštívili několik míst, kde se potýkají s nevhodným zpracováním odpadu, zejména plastového. Byli jsme se podívat v Karawangu, kde pro výrobu vápna používají místo dřeva jako palivo plastový odpad. V tomto místě jsme již dříve odhalili vysoké hodnoty dioxinů ve slepičích vejcích. Navštívili jsme i zhruba 45 metrů vysokou skládku komunálního odpadu v Bantar Gebang (na fotografii), kam se již 30 let sváží odpad z Jakarta. Místní lidé odpad ručně dotřídí, část poté putuje do spalovny, část na skládku. Spalování odpadu ani jeho skládkování přitom není udržitelnou cestou nakládání s odpadem. Obzvláště v zemi jako je Indonésie, kde mohou být toxické zbytky vzniklé spalováním odpadu dále využívány například ve stavebnictví. Více fotografií najdete ve fotogalerii na našich stránkách.

Tohle je vesnice Kopytov u Bohumína, u soutoku Olše a Odry. Místní Sbor dobrovolných hasičů tu společně s Arnikou a s arboristou už čtvrtým rokem pečují o stromořadí javorů. Stromořadí se podařilo vysázet v roce 2018 ve spolupráci se Správou silnic Moravskoslezského kraje. Stromy rostou na pozemku ve správě silničářů, mezi silnicí a lánem orné půdy. Některé javory napadla houbová choroba a v průběhu posledních dvou let byly její následky pro několik stromků fatální. Proto jsme na konci loňského roku vyměnili osm uhynulých a nemocných javorů za nové stromky. Dosadili jsme břízy a lípy. Pestřejší druhová skladba by mohla aleji pomoci lépe odolávat chorobám a určitě bude zajímavější i pro různé druhy živočichů. Není běžné, aby stromy na pozemku ve správě silničářů vysadil spolek a poctivě o ně pečoval na základě smlouvy o spolupráci. A tím je alej v Kopytově docela výjimečná.

Foto: Hasiči Kopytov

Foto: Jakub Ševčík

Vy tu stavíte, my tu žijeme! Tak se jmenuje naše nová kampaň za účast veřejnosti ve stavebních řízeních. 14. prosince proběhlo první čtení novely stavebního práva. Ta má výrazně omezit právo veřejnosti vyjadřovat se k územním a stavebním záměrům, které mají vliv na životní prostředí. K této příležitosti jsme spolu se Zeleným kruhem a dalšími spolky uspořádali happening na Malostranském náměstí. Na happeningu promluvila bývalá ombudsmanka a celoživotní ochránkyně lidských práv Anna Šabatová, senátor Marek Hilšer, sochař a bojovník za veřejný prostor Kurt Gebauer a architektka specializující se na zapojení veřejnosti Anna Vinklárková z Arniky. Po happeningu jsme společně podali otevřený dopis adresovaný předsedům všech poslaneckých klubů. Dopis podpořilo už přes 110 spolků a organizací z celé České republiky, v době uzávěrky tohoto čísla Arnika však stále čeká na odpověď. Za účast veřejnosti a její právo se vyjadřovat ke stavbám v jejím okolí budeme bojovat dál, sledujte vývoj na arnika.org/praha.

Konference OSN v Montrealu: přelom v ochraně biodiverzity?

Pokles biodiverzity a klimatická krize představují největší nebezpečí pro naši civilizaci a vzájemně se posilují. Obě tyto krize jsme vyvolali sami a obě se zatím snažíme marně zastavit. Konference za konferencí, úmluva za úmluvou vytyčují ambiciózní cíle, které zůstávají na papíře. Bude tomu jinak v případě dohody přijaté účastníky konference OSN o biologické rozmanitosti, která se konala v Montrealu 19. 12. 2022?

Dohoda stanovuje cíl ochránit alespoň 30 % souše i moří, zvýšit finanční prostředky na ochranu přírody a omezit dotace na projekty, které přírodě škodí.

Poprvé ve světovém měřítku jsou cíle stanoveny takto konkrétně. Dohoda však není právně závazná a může posloužit spíše jako inspirace nebo návod – zda se tím jednotliví

signatáři budou řídit, je jiná.

Evropská unie je i v tomto směru napřed. Obdobné cíle stanovila již v roce 2020 Strategie ochrany biodiverzity EU, a v současnosti vzniká Zákon o obnově přírody, který ji dále rozpracovává. Nejenže má být chráněno 30 % rozlohy souše a moří; 10 % z toho mají tvořit přísně chráněné rezervace. Počítá se také třeba s revitalizací 25 000 km evropských řek, snížením množství pesticidů na polovinu a vysazením 3 miliard stromů.

Úžasné, že? Ale podívejme se do minulosti. Cílem podobné strategie z roku 2000 bylo zastavit pokles biodiverzity do roku 2010. To se nepovedlo, takže další strategie posunula tento cíl na rok 2020. Úbytek biodiverzity však pokračoval. Poslední strategie EU vytyčuje už konkrétnější cíle, ale zda jich dosáhne, nevíme. Samotná ochrana

přírody totiž přírodu nezachrání.

V analýze příčin poklesu biodiverzity provedené IEEP (Institute for European Environmental Policy) jsou na prvních třech místech důsledky současné zemědělské a lesnické praxe; znečištění, eutrofizace a fragmentace v důsledku rozvoje dopravní infrastruktury – tedy vesměs věci, ve kterých ochrana přírody nemá rozhodující hlas.

Bude osud dohody OSN jiný? Držme si palce, ale nechme prozatím klobouk na hlavě. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Vlastimil Karlík

Za pět minut dvanáct

Další omezení práv veřejnosti vyjadřovat se ke stavebním záměrům, které mají vliv na životní prostředí?

Vposlanecké sněmovně je právě projednávána novela stavebního práva, která má upravovat nový stavební zákon z pera Babišovy vlády. Tato novela sice upravuje mnohé chyby předchozí vlády, ale v tématu účasti veřejnosti je ještě horší než verze Babišova.

Možnosti ekologických a občanských spolků aktivně se vyjadřovat k záměrům, které mohou významně ovlivnit životní prostředí, se v posledních letech opakovaně omezovaly. Spolky například od roku 2018 nemohou připomínkovat záměry týkající se kácení stromů z důvodu výstavby a nově mají přijít o možnost vstupovat do řízení, kde se rozhoduje o udělení výjimek ohledně zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů či záměrů v chráněných územích či jejich ochranných pásmech.

Pokud novela stavebního práva projde v současné podobě, nebude se moct veřejnost prostřednictvím spolků vyjadřovat až k 99 % stavebních záměrů týkajících se životního prostředí. (Jedinou výjimkou jsou stavby podléhající posuzování EIA, ale

těch je pouze zlomek). Spolky by se tak nemohly vyjadřovat např. ke zbytečnému kácení stromů kvůli stavbě, k realizaci záměrů (skladové haly, obchodního komplexu, rekreačního areálu nebo parkoviště) na nevhodném místě, kde budou převažovat negativní dopady na životní prostředí.

Pokud přijdeme o možnost zapojení spolků do územních a stavebních řízení, přijdeme tím i o veřejnou kontrolu nad rozhodováním úřadů, potřebné know-how místních obyvatel a nezávislý pohled, který je na straně přírody. A popřeme tím i demokratické hodnoty – právo na příznivé životní prostředí je totiž zaručeno Listinou základních práv a svobod a podle občanského zákoníku patří k základním právům každého člověka.

Hlavním argumentem odpůrců účasti veřejnosti je příliš pomalé povolování staveb. Vzhledem k tomu, že z naprosté většiny řízení byly spolky vyloučeny již na přelomu let 2017 a 2018, víme, že se rozhodování úřadů díky vyloučení spolků nezrychlilo. Ale naopak máme mnoho pří-

kladů, kde se díky účasti spolků podařilo zachránit přírodní hodnoty a lokality před necitlivými stavebními či těžebními záměry.

Doufáme, že koaliční strany dodrží své programové prohlášení, ve kterém slíbily podporu zapojení veřejnosti.

Vyzvali jsme proto poslance prostřednictvím otevřeného dopisu, který podpořilo již přes 110 spolků a organizací z celé republiky, aby chybu napravili a hlasovali pro příslušný pozměňovací návrh, a zároveň jsme umožnili široké veřejnosti, aby mohla poslancům snadno psát – díky našemu formuláři.

Více informací najdete na arnika.org/praha. ■

**Valentýna Heřmánková
a Anna Vinklárková**

Známe nejkrásnější aleje loňského roku

Máme za sebou 12. ročník ankety Alej roku. Už známe nejoblíbenější alej roku 2022 a vítězky v krajích. Z 93 alejí lidé vybrali čtyřřadou lipovou alej na Uhlířském vrchu v Bruntále a podpořili ji 1041 hlasy. Našich 9 patronů vybralo 3 nejkrásnější fotografie (najdete je na str. 12). Tím nekončíme, ještě nás čeká Alejová slavnost 22. 4. 2023 ve vítězné aleji na Uhlířském vrchu.

Podívejme se na ohlasy z měst vítězných nominací.

„Máme obrovskou radost. My jsme se o nominaci aleje dozvěděli vloni v listopadu a neváhali jsme naši alej v hlasování podpořit. Výzvu k podpoře aleje jsme umístili na FB, stránky úřadu, vývěsky, výlohy obchodů. O podporu jsme žádali naše známé, přátele i kamarády. Podle informací měly přijít hlasy i ze zámoří. Dělalí jsme pro propagaci naší aleje, co jsme mohli, a vyplatilo se nám to. Celá plocha bývalého hřbitova, kde se alej nachází, si zaslouží větší péči. Máme v plánu vysadit další lípy, ořezat keře a celou plochu více zkulturnit. Ještě bychom rádi umístili informační tabule s historií aleje a hřbitova, aby

lidé park více vnímali jako pietní místo. Jedna památná lípa je bohužel v ohrožení, developer v její blízkosti staví bytový dům. Snad se lípu podaří zachránit. Děkujeme za vaši práci pro zachování stromů a alejí. Děkujeme i panu Židů, který naši alej do ankety nominoval,“ napsala nám Ing. Zuzana Rožcová, členka rady městské části Brno-Maloměřice a Obřany o vítězství v Jihomoravském kraji s nominací Maloměřické lipové aleje na bývalém hřbitově.

„Jsme velmi potěšeni vítězstvím v anketě. Největší dík však patří našim občanům, kteří hlasováním vynesli alej na první místo, a samozřejmě naši koordinátorce cestovního ruchu paní Pavlíně Konečné, která alej do soutěže přihláši-

la,“ řekl druhý místostarosta MÚ Bruntál Radek Zatloukal o vítězství lipové aleje na Uhlířském vrchu v anketě Alej roku 2022.

„Mnohokrát děkuji za pořádání a koordinování této záslužné ankety. Na naše 1. místo v Kraji Vysočina a celkové 5. místo v České republice jsme samozřejmě náležitě hrdí,“ uvedl Vladimír Brtník, starosta města Telč o aleji Lipky v Telči, která se umístila na 1. místě v kraji Vysočina a na 2. místě ve fotografické soutěži.

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Denisa Hronová

Jaké jsou vyhlídky pro stromy u silnic?

Z údajů o pokácených a vysázených stromech, které vyhodnocujeme už od roku 2003, vyplývá, že z naší krajiny zmizelo více než 304 tisíc stromů. Na tomto čísle se bezesporu kromě rozšiřování a rekonstrukce silniční sítě podepsaly také roky špatné údržby a extrémní projevy počasí. Jenže za stejné období jsme k silnicím vrátili jen 191 tisíc sazenic. A chybí nám alespoň základní informace o tom, kolik stromů vysázených u silnic před deseti lety zdárně prospívá.

Vládní dokument Národní akční plán adaptace na změnu klimatu definuje konkrétní úkoly pro konkrétní resorty. Je zaměřen na řešení všech hlavních projevů změny klimatu v Česku a podléhá pravidelnému vyhodnocování a aktualizaci. Arnika sleduje plnění úkolů týkajících se zlepšení podmínek pro stromy a pravidelně se na to dotazuje na příslušných ministerstvech. Týkají se strategického cíle, jehož splnění má vést k posílení resilience lidských sídel, včetně jejich veřejné a zelené infrastruktury s důrazem na ochranu lidského zdraví.

Koncem roku 2019 proběhlo hodnocení Národního akčního plánu adaptace na změnu klimatu pro období 2017-2020. Úkoly týkající se stromů u silnic byly vyhodnoceny jako

neplněné nebo po termínu, resp. částečně plněné, s komentářem „Nedaří se navázání meziřesortní spolupráce ve věci výsadby a výběru dřevin ve vhodné vzdálenosti podél silnic a železnic.“

V roce 2023 si Arnika znovu vyžádala informace ministerstva životního prostředí a ministerstva dopravy. Jak jsou plněny vytyčené úkoly? Odpovědi obou ministerstev: úkoly nejsou plněny, resp. některé snad částečně. V roce 2024 bude plnění akčního plánu opět vyhodnoceno.

Na to my ale nečekáme.

Usilujeme o uplatňování § 9, odst. 3 zákona o ochraně přírody a krajiny, který by umožnil v případě kácení ze stavebních důvodů a tam, kde není možné uložit náhradní výsadbu, uhradit kompenzační poplatek. Ten

bylo možné využít právě na péči o stávající stromy, ale také na výkupy pozemků vhodných k výsadbě.

V Kopytově u Bohumína jsme podél silnice III. třídy ve spolupráci se střediskem správy silnic v Karviné a Sborem dobrovolných hasičů vysázeli stromořadí. Středisko správy silnic v Novém Jičíně, Arnika a ZO ČSOP Studénka spolupracují při údržbě silniční vegetace v Poodří. Společné konzultace a terénní pochůzky umožňují nastavit způsob údržby silniční vegetace tak, aby byl zachován krajinný ráz

i biotopy významných druhů živočichů. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Marcela Klemensová

Arnika iniciovala vznik manifestu: „Zakažte perfluorované látky (PFAS) – Ban PFAS Manifesto”.

Manifest shrnuje klíčové problémy související se znečištěním a expozicí PFAS a uvádí deset požadavků adresovaných zejména evropským institucím a členskými státy, v jejichž moci je zákaz těchto látek prosadit. Jeho hlavním požadavkem je zákaz všech perfluorovaných látek (PFAS) ve spotřebním zboží do roku 2025. Od roku 2030 by měl zákaz platit pro jakékoliv průmyslové využití.

V únoru 2023 zveřejnila návrh tohoto zákona Evropská chemická agentura, která má regulaci chemických látek na starosti. Je potěšitelné, že návrh zahrnuje zákaz celé skupiny více než 10 000 látek, a to včetně fluoropolymerů, tedy materiálů, jejichž základním kamenem jsou právě perfluorované látky. V následujících 2 letech bude návrh projednáván nejen s evropskými a národními institucemi, ale i s firmami a nevládními organizacemi. Je však jasné, že tyto látky budou v budoucnu zakázány a někteří výrobci těchto látek, jako je například firma 3M, oznámili, že s výrobou těchto látek končí do roku 2025.

Znečištění „věčnými chemikáliemi“, jak

se také PFAS přezdívá, se vymklo kontrole, přitom vystavení PFAS je spojeno s celou řadou nepříznivých zdravotních dopadů, od poškození jater, přes sníženou účinnost běžného očkování u dětí, až po zvýšené riziko některých druhů rakoviny. PFAS zamořily celou planetu a její obyvatele a nacházejí se v těle většiny lidí na celém světě. Děti jsou působení těchto látek vystaveny již v děloze během těhotenství, v průběhu života se do našich těl PFAS dostávají prostřednictvím potravin, pitné vody a každodenně používaných spotřebních předmětů. Lidé se s těmito látkami setkávají zejména v materiálech známých pod pojmem teflon, ale najdeme je i v kosmetice či potravinových obalech.

V Evropě má 14 % dospívajících v těle PFAS v množství překračujícím maximální bezpečné hodnoty stanovené Evropským úřadem pro bezpečnost potravin (EFSA).

Signatáři manifestu vyzývají orgány EU, aby neotálely s přijetím opatření, a vybízejí další evropské nevládní organizace, aby jejich výzvu k akci podpořily tím, že se k manifestu připojí. Více na banpfasmanifesto.org. ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY

Karolína Brabcová

Úroveň znečištění Odry znepokojuje, přístup zodpovědných orgánů je však vágní

Bude to již bezmála půl roku, kdy na povodí Odry došlo k tragédii nebyvalých rozměrů. Událost přinesla stovky tun uhynulých ryb, stomiliardové škody na životním prostředí a dlouhá desetiletí, po která bude trvat, než se život v Odře vrátí do stavu před znečištěním. Náprava stavu řeky je na vyšší úrovni řešena veskrze laxně, na danou situaci proto reagují občanské iniciativy.

Den 8. 2. 2023 se ve Wroclawi uskutečnilo setkání členských organizací mezinárodní koalice Čas na Odru a polské koalice Zachraňme řeku, jehož cílem byla výměna informací a sestavení časového harmonogramu společných iniciativ. Koalice Čas na Odru je dohodou českých, polských a německých environmentálních organizací v rámci ochrany údolí řeky Odry a jejího povodí. Její činnost je založena na aktivní kooperaci všech zúčastněných členů s ohledem na možnosti, kompetence a oblast jejich působení. Požadavkem této koalice je, aby vlády začaly neprodleně konat účinné kroky ke snížení koncentrace solí a dalších toxických látek v řece Odře. V rozporu se současnou kritickou situací jsou

rovněž plány na regulační úpravy řeky, jež prosazuje vedení Polska. Ústřední téma setkání se odvíjelo od loňské katastrofální otravy Odry, od níž uplynulo již několik měsíců, ale situace se bohužel stále příliš nezlepšila. Od tragédie nových rozměrů nás chrání jen zimní období s vyššími průtoky a nižšími teplotami. S obavami tedy očekáváme, co přinese jaro, neboť koncentrace solí v řece jsou stále velmi vysoké. Řasy, které otravu způsobily, se stále vyskytují ve velkém množství, jen dočasně neprodukují tak velké množství toxických látek. Na vládní úrovni není připravován žádný účinný plán nápravy, a do řeky tak neustále plynou slané odpadní vody. Přestože Odra protéká Českem, Polskem i Německem a je tedy řekou vpravdě mezi-

národní a významnou na území členských států Evropské unie, chybí konstruktivní spolupráce vlád zainteresovaných zemí na řešení tohoto problému. Ve světle této skutečnosti kontrastují aktivity občanských sdružení uvedených zemí, jež úzce spolupracují v zájmu zlepšení situace. Ty ve Wroclawi společně hledaly nejúčinnější metody, kterými by bylo možné aktuální situaci aktivně nejen řešit, ale v budoucnu i podobným okolnostem předcházet. ■

ARNIKA CENTRUM
PRO PODPORU OBČANŮ

Adam Losík

Je těžba kovů cesta k udržitelnosti, nebo pouhé zneužití přírody?

V době, kdy se upouští od využívání fosilních paliv, je potřeba stále více surovin důležitých pro výrobu a skladování energie z obnovitelných zdrojů. Arménie, kde je dostatek zásob takových surovin (např. kovů), se díky tomu stává zajímavou zemí v celosvětovém měřítku. Právě díky zvyšující se poptávce po strategických surovinách není těžba kovů v úpadku, ale naopak. Jak funguje těžební průmysl v této zakavkazské zemi? Prosperuje díky tomu, nebo naopak ztrácí? Může být taková těžba vůbec udržitelná?

Těžební průmysl v Arménii je významnou složkou státní ekonomiky. Momentálně tu funguje cca 400 dolů. Přibližně 30 z nich slouží k těžbě kovů, především mědi, molybdenu a zlata. Není to malé číslo. A to zejména když porovnáme rozlohu Arménie s rozlohou Česka, které je 2,5krát větší. Těžební provozy v Arménii vznikají často v oblastech malých vesnic a měst. V těch se práce spojená s těžbou jeví jako jediný zdroj obživy, i když není moc dobře placená. Tento průmysl ale zároveň zhoršuje celkovou kvalitu života - například znečištěním půdy, či povrchových a podzemních vod kovy a chemickými látkami. Také snižuje hladiny podzemních vod.

V roce 2020 byla Evropská unie pro Arménii třetím nejvýznamnějším vývozním trhem. Putují sem vzácné i základní kovy jako je železo, měď, hliník, nikl, zinek a další. Pokud EU bude i nadále usilovat o udržitelnost s ohledem na způsob těžby surovin, měla by brát v potaz i situaci v Arménii a dalších zemích. **Oleg Dulgaryan**, ředitel partnerské organizace CCMS, k tomu dodává: „*Evropské státy mají zájem o levné produkty a nedělají dost pro to, aby těžební společnosti v Arménii a dalších postsovětských zemích nesly odpovědnost za stávající rizika a znečištění. Existují však i dobré příklady. Například Česká republika, společně s českou organizací Arnika, již více než pět let financuje v Armé-*

nii programy zaměřené na identifikaci rizik a ochranu environmentálních práv v postižených komunitách.”

Těžební sektor v Arménii je už teď velice rozsáhlý. Rizika jsou značná a vlastnické struktury složité. Za stávajících podmínek není udržitelná těžba v Arménii možná. Stát nechce vyvíjet efektivní legislativu, která by těžbaře přiměla více dbát na dodržení závazků vůči ochraně životního prostředí a k okolním obcím. Ty silně pocítují vliv takových dolů. „*Těžký průmysl se považuje za jeden z nejvíce znečišťujících oborů průmyslu, což je obecně známá věc. Proto v EU, USA, Kanadě či Austrálii existuje přísná legislativa a nástroje,*

Foto: Monika Yeritsyan

Odběr vzorku vlasů v obci Meghradzor

Foto: Monika Yeritsyan

Důl na těžbu zlata v komunitě Karaberd

kteří ho udržují v mezích. V Arménii tyto nástroje nejsou, nebo jsou velmi slabé. A totéž platí pro další postsovětské země, kde je rozvinutá těžba. Tam, kde jsou zajímavá ložiska, působí všechny velké mezinárodní těžební společnosti. Těžbu si mohou dovolit provozovat bez přísných pravidel a s levnějšími technologiemi, než by používaly ve své vlasti," komentuje situaci v Arménii naše kolegyně **Inga Zarafyan**.

Foto: Monika Yeritsyan

Starosta obce Karaberd ukazuje směr převládajících větrů

Pro obyvatele arménských obcí, které jsou často odkázány samy na sebe, je náročné porozumět všem souvislostem. To je důvod, proč s našimi arménskými partnery CCMS a EcoLur pracujeme v regionech zasažených těžbou. Informujeme tamní obyvatele a samosprávy o rizicích, která s ní souvisí. Je to důležité, aby místní měli k dispozici tvrdá nezávislá data o dopadech těžby na lidské zdraví a životní prostředí. Letos jsme oblast našeho působení rozšířili o nové lokality Karaberd a Meghradzor v provinciích Lori a Kotayk. Přestože se tyto komunity nacházejí daleko od sebe, mají podobný osud spjatý s těžbou zlata.

V září 2022 jsme tyto komunity navštívili a odebrali vzorky půdy, říčních sedimentů a biologické vzorky od místních lidí, abychom v nich stanovili množství těžkých kovů. V Karaberdu a Meghradzoru spolupracujeme s tamními aktivisty a aktivistkami, kterým není lhostejný osud jejich komunity. Výsledky analýz námi odebraných vzorků pomohou určit míru znečištění prostředí. Dále poskytnou argumenty místním obyvatelům ve sporech o rozšiřování dolů, prodlužování jejich provozu nebo o finanční kompenzaci za poškozené zdraví.

První výsledky se letos využily při veřejných projednáváních v komunitě Karaberd. Probíhá tu vyhrčená debata mezi komunitou a těžeb-

ní firmou o rozšíření dolu. Vedení společnosti se k občanům nechová otevřeně. To vzbuzuje nedůvěru a obavy obyvatel stran způsobu těžby a zpracování kovů. S ohledem na to, že je veřejnost nejistá ohledně dodržování existujících korporativních závazků vůči zasaženým obcím, může být na takových jednáních slyšet a přispívat svými názory.

Transparentnost a přístup k datům, informovanost a aktivita veřejnosti se v posledních letech osvědčila. Zabránila nekontrolovatelnému otvírání nových ložisek. „*Za posledních pět, šest let neotevřel v Arménii jediný důl právě z toho důvodu, že obyvatelé komunit bojovali za to, aby k tomu nedocházelo. Aktivisté se už i u nás více angažují a já to považuji dílem i za náš úspěch,*“ doplňuje **Oleg Dulgaryan** ■

ARNIKA
TOXICKÉ LÁTKY A ODPADY
Valeriya Grechko

Publicistika má názor, proto dráždí vlivné lidi, říká Martin Marek z Nedej se!

Bývalý aktivista Děti Země, scénárista, režisér, publicista. Martin Marek od roku 2016 natáčí pro ČT pořad „Nedej se!“. S Arnikou často vyráží do terénu, z úsporných důvodů někdy jen sám s kamerou. Přestože už se setkal i s nátlakem a výhrůžkami, každá reportáž, kterou natočil, se nakonec objevila na obrazovce. Proč u nás podle něj chybí environmentální novináři a v čem spočívá hlavní rozdíl mezi zpravodajstvím a publicistikou?

V současnosti natáčíte pořad „Nedej se!“. Kam až sahají jeho kořeny?

První díl se vysílal v roce 1992. V 90. letech se jednalo o mimořádně populární formát, který pracoval s prvky satiry a komentoval i politické dění. Vysílal se v pátek večer a sledovanost přesahovala půl milionu diváků. Už tehdy byl pořad trnem v oku průmyslu a některým politikům, nicméně zrušit ho nemohli, protože Milan Uhde prosadil do Kodexu ČT, že součástí vysílání musí být publicistický pořad o životním prostředí. Tak ho alespoň televize přesunula do méně frekventovaného času, aby tolik nedráždil.

Chodí i dnes kvůli vaší tvorbě na ČT stížnosti?

Ano, na moje reportáže si často stěžuje Pavel Tykač, protože moje srdeční téma, kterému se pravidelně věnuju, je těžba uhlí. „Oblíbení“ jsme tradičně taky u Lesů ČR a myslivců. Stížnosti chodí buď Radě České televize nebo přímo generálnímu řediteli.

Zažil jsi někdy i osobní výhrůžky?

Jeden vlivný miliardář se o to pokusil, ale udělal to dostatečně mazaně, aby všechno mohl popřít. Mimochodem, ten samý člověk nás také při pokusu natáčet v jeho oboře fy-

Foto: Archiv Martina Marka

Martin Marek

Pro Českou televizi připravuje od října 2016 jako režisér a scénárista investigativní ekologický pořad *Nedej se*. Dříve působil jako moderátor pořadu *Troublemaker* na internetové televizi *Stream*. Původně se vyučil zámečnickem, později vystudoval práva na Západočeské univerzitě v Plzni. V říjnu 2022 natáčel o našich aktivitách v Arménii a pro tamní aktivisty uspořádal workshop o investigativní žurnalistice.

zicky napadl. To byla poměrně vyhrocená situace. Jinak jsem výhrůžky fyzickou likvidací nezažil.

Jak bys mi vysvětlil, jak se publicistika liší od jiných žánrů?

Jednoduše řečeno, publicistika má názor. Ve zpravodajství vystupují „mluvící hlavy“, které sice něco tvrdí, ale chybí kontext, takže pro diváka je těžké zjistit, jak to vlastně je. V publicistice naopak všechna tvrzení, která v reportáži zazní, ověřujeme a uvádíme do souvislosti. Je to mravenčí práce, ale výsled-

Foto: Archiv Martina Marka

Martin Marek pro aktivisty z Arménie uspořádal workshop o investigativní žurnalistice (ilustrační foto).

kem je pořad, který poskytuje hlubší vhled do problému.

Ve své tvorbě se věnuješ ekologickým tématům, díky tomu v ní často vystupují odbornice a odborníci z Arniky. Kdy jsi o nás točil poprvé?

Moje první samostatná reportáž, kterou jsem točil pro ČT, byla o patnáctiletém výročí existence Arniky. Než jsem začal pracovat v médiích, byl jsem ekologický aktivista, takže jsem se znal s Martinem Skalským a Jindrou Petřílkem z Arniky a věděl jsem, čemu se věnujete.

Zmínil jsi svoji aktivistickou minulost. Účastnil ses i nějakých legendárních kampaní českého zeleného hnutí?

Jasně, třeba blokády na Šumavě v roce 2011, kdy jsme protestovali proti kácení stromů v národním parku. Tahle akce byla důležitá pro mou mediální kariéru, protože si mě tam všimli lidi z internetové televize Stream, kde jsem potom začal dělat pořad Troublemaker.

Ty jsi vystudoval mediální tvorbu?

Ne, původně jsem vyučený zámečnický. Potom jsem si dodělal maturitu a studoval práva v Plzni, kde jsem upozorňoval na nesrovnalosti ohledně některých kvalifikačních prací. To byla ta známá kauza, která později školu „proslavila“ v médiích. Taky se nám v Plzni v roce 2013 podařilo zorganizovat vůbec největší platné místní referendum v historii České republiky, které se týkalo plánované výstavby

obřího obchodního centra poblíž historického středu města. V referendu občané vyjádřili s tímto projektem nesouhlas, takže realizaci se pak skutečně podařilo zabránit.

Už jsme řekli, že ze soukromého média jsi přešel na ČT. Jaká je podle tebe role veřejnoprávních médií v komunikaci environmentálních témat?

Nezastupitelná. Z hlediska publicistiky, které se v pořadu „Nedej se!“ věnujeme, je důležité být nezávislý. V soukromém médiu by nikdy nešlo vyloučit tlak inzerentů, kteří mají svoje zájmy. Neříkám, že soukromé médium nemůže dělat kvalitní publicistiku, ale je to složitější. Publicistický formát je navíc drahý a z finančního hlediska neperspektivní, protože do něj z pochopitelných důvodů nejde propašovat reklama nebo product placement. Jako investigativní žurnalista šlapeš na kuří oka vlivným lidem, ať už politikům nebo investorům. To zákonitě vede k nějakému tlaku, což právě ČT může ustát díky etickému kodexu, který mi jako tvůrce garantuje, že vedení nebude zasahovat do obsahu.

Co nová novinářská generace, která by se ochraně přírody věnovala? Vyrůstá nějaká?

K nám často chodí studující z FAMU, kteří se chtějí naučit dělat kvalitní investigativu. To je ale poměrně těžká disciplína, které se člověk musí chtít věnovat dlouhodobě. Podle mě se jedná dokonce o složitější obor, než je třeba ekonomická žurnalistika. Přitom žurnalista věnující se ekonomice má nesrovnatelně více

možností, kde se uplatnit.

Kdybys byl zájemce o environmentální žurnalistiku, asi bys mě moc nenamotivoval.

Promiň, ale je to tak. Sám vím, kolik si toho musím denně načítat. Pokud člověk nechce říkat nesmysly, musí se neustále vzdělávat a držet krok s vědeckým poznáním. Ale abych nebyl zbytečně pesimistický, tak v zahraničí už jsou běžně součástí redakcí týmy, které se věnují klimatické změně. U nás se o něco podobného pokouší třeba A2larm nebo Deník Referendum. Mediální zájem o klima se hodně zvedl díky mladým aktivistkám a aktivistům z Fridays for Future. Je to velmi náročná, ale zároveň i krásná práce, která má obrovský smysl.

Pravidelně jsi v kontaktu s lidmi z různých občanských a nevládních organizací. Proč?

Bez ekologických organizací bychom my novináři neměli o čem psát a natáčet. Proto potřebujeme kvalifikované odborníky, ale i angažované občany. Nejlepší je, když se obě tyhle role spojí. Třeba nedávno zesnulý doktor Šrám (odborník na znečištění, pozn. aut.) byl takovým příkladem vědce, který měl vše perfektně podloženo výzkumy a daty, a přitom se nebál veřejně vyslovit svůj názor. Nebyl zavřený ve slonovinové věži, kde by bádával bez kontaktu s realitou. Nejenže mi vždycky zvedl telefon, ale dokonce nás v případě některých alarmujících kauz sám aktivně kontaktoval. Ale naštěstí je takových vědců více, třeba profesori Bedřich Moldan, Pavel Kindlmann nebo Josef Fanta. V Brně mají skvěle komunikující Ústav pro výzkum globální změny, který se zabývá nejzajímavějšími výzvami dneška v souvislosti se změnou klimatu.

A v čem konkrétně ti pomohla spolupráce s Arnikou?

Díky Arnice jsem nejen já, ale i mí kolegové z pořadu natočili spoustu reportáží na témata, která by veřejnost měla zajímat. Bez naší vzájemné spolupráce by se o nich možná nikdo nedozvěděl. ■

„Bez ekologických organizací bychom my novináři neměli o čem psát a natáčet,“ říká Martin Marek.

ARNIKA

Martin Zelinka

Miny, suť s azbestem i tisíce tun CO₂. Jak dopadá ruská invaze na životní prostředí?

Naše kolegyně Marcela Černochová v pondělí 20. února vystoupila na diskusním panelu nazvaném „Ekonomická obnova Ukrajiny po válce“. Upozornila, že kromě lidí trpí v Ukrajině také příroda – zdokumentováno je již více než 2 300 případů, kdy došlo ke škodám na životním prostředí.

Výše škod na životním prostředí způsobených válečným konfliktem je v současné době odhadována na 46 miliard dolarů (sic!) a toto číslo každým dnem roste. Podle **Marcely Černochové** je na místě mluvit o ekologické katastrofě, jejíž rozsah si v Česku nedokážeme představit. Problémem je například zaminování až třetiny území nebo obrovské množství sutí z vybombardovaných a rozštílených budov, která může obsahovat nebezpečný azbest.

„Co se týká ochrany přírody a volné krajiny, válkou je v Ukrajině ohroženo tři a půl milionu hektarů chráněných oblastí včetně mezinárodně významných mokřadních společenství, což může ohrozit celou řadu chráněných druhů živočichů a rostlin. Z hlediska klimatické změny určitě stojí za zmínku i množství oxidu uhličitého, vznikajícího zejména při rozsáhlých požárech, ale také během vojenských akcí, ostřelování a explozí,“ vyjmenovala naše projektová koordinátorka konkrétní příklady, jak ruská invaze zatížila obyvatele Ukrajiny a poškodila životní prostředí na několik příštích generací.

Zároveň dodala, že Arnika v Ukrajině působí už od roku 2017 a to především v regionálních centrech na východě země jako Charkiv, Dnipro nebo Záporoží, kde lidé trpěli v důsledku znečištění ovzduší tamním průmys-

slem již před válkou. Arnika spolu se svými ukrajinskými partnery proto v rámci programu Čisté ovzduší pro Ukrajinu vybudovala a neustále rozšiřuje síť občanských monitorovacích stanic EcoCity, která slouží jako doplněk téměř neexistujícího státního monitoringu kvality ovzduší. Na tyto monitorovací stanice přispívali i lidé v Česku prostřednictvím sbírky „Ukrajino, dýchej!“.

„Když kolem vás hoří průmyslové objekty a sklady, nabývá potřeba monitorovací sítě na důležitosti. Aktuálně jsme proto v Ukrajině spustili na síti Telegram chatbota, který lidem automaticky pošle výstrahu ve chvíli, kdy v jejich okolí dojde ke zhoršení kvality ovzduší nebo zvýšení radiace,“ zdůraznila **Marcela Černochová**.

Má Ukrajina nějakou naději na změnu k lepšímu po skončení konfliktu? *„V regionech, kde jsme působili, pracovaly továrny i s 50 nebo 60 let starými technologiemi. Doufám, že poválečná obnova Ukrajiny bude respektovat zásady udržitelnosti a brát ohled na zdraví místních lidí a životní prostředí,“* uzavřela naše kolegyně. ■

ARNIKA

Martin Zelinka

Pozoruhodné stromy v Poodří - kniha věnovaná lidem i stromům

Stromy v Poodří mají svou vlastní knihu! Věnovali jsme ji všem, kterým není lhostejný osud místa, kde žijí. Věříme, že čtenáře nejen potěší, ale také inspiruje. K čemu? K vytvoření vlastního příběhu třeba tím, že vysadí svůj strom a budou o něj pečovat.

V knize si můžete zalistovat na webu poodrizije.cz v sekci Ke stažení - Publikace.

Seminář V Poodří to žije

Zveme vás na závěrečný seminář projektu LIFE Osmoderma. Setkání příznivců brouka páchníka, starých stromů a pestře krajiny proběhne na zámku v Nové Horece 18. května 2023.

Více informací najdete na poodrizije.cz/cs/seminar.

Jak jsme pomáhali během prvního roku války v Ukrajině

V pátek 24. února uplynul jeden rok od začátku ruské invaze na Ukrajinu, která zvedla obrovskou vlnu solidarity. I my v Arnice jsme se aktivně zapojili do pomoci Ukrajině v průběhu celého roku. Na jaře jsme uspořádali dvě materiální a finanční sbírky, do kterých se zapojili naši členové, firmy i veřejnost. Celkem jsme shromáždili pomoc za více než jeden milión korun. Na podzim jsme se na Ukrajinu vydali znovu...

Během března jsme do Ukrajiny přivezli lékárníčky, powerbanky, spacáky, oblečení i zdravotnický materiál. Díky vám se nám podařilo vybrat 559 000 korun. V květnu jsme pak vybrali dalších téměř 200 000 korun ve výzvě S.O.S. – Lékárníčka pro Ukrajinu. Pokud do toho započítáme i hodnotu materiální pomoci, dostáváme se na částku více než jeden milión korun.

Pomohli jste tak celé řadě Ukrajinců a Ukrajinek, kteří pochází z měst v tzv. první linii. Například Hana, původně dětská onkoložka z Charkova, se po začátku války stala záchranářkou. Ošetřovala raněné vojáky a byla velice vděčná za léky a zdravotnický materiál. „*Zejména pomůcky pro zastavování krvácení jsou pro mě neocenitelné,*“ vzkázala Hana.

Pavel ze Zápороží, který koordinoval provoz nemocnice, uvedl: „*Lidé z Česka svými dary zlepšili vyhlídky raněných na uzdravení a návrat do normálního života přerušného hrůzami války.*“

Koncem minulého jara jsme díky vám ve výzvě S.O.S. - Lékárníčka pro Ukrajinu vybrali částku 194 667 korun. Pořídili jsme potřebný zdravotnický materiál (obvazy, léky na tlášení bolesti, prostředky na ošetření popálenin atd.). Ten dostali kolegové z ukrajinského Dnipra a Zápороží, kteří zajistili, aby se dostal do nejpostiženějších oblastí. Děkujeme vám za dary i úžasné vzkazy, které jste nám poslali. Velice nás potěšily!

Naposledy jsme na Ukrajinu vyrazili v říjnu loňského roku navštívit naše partnery

Foto: Arnika

Ukrajíně jsme i díky vám poskytli nejen finanční, ale i materiální pomoc.

v Ivano-Frankivsku, Lvově a v Kyjevě. Předali jsme jim materiální pomoc (benzínové elektrocentrály, léky a vitamíny) a naplánovali další společné aktivity. Ty navazují na naši práci směřující ke zkvalitnění ovzduší na Ukrajině, které se věnujeme od roku 2017. Nezastavil nás ani válečný konflikt.

Dali jsme si za úkol obnovit a rozšířit síť stanic EcoCity, které monitorují kvalitu ovzduší. Pokud dojde k leteckému poplachu, požáru nebo havárii, je to jediný zdroj informací o znečištění pro obyvatele Ukrajiny. „*Během naší pracovní cesty jsme zaznamenali časté letecké poplachy a útoky dronů a bylo uklidňující mít možnost ověřit, zda není zvýšená radiace a jestli se ve vzduchu nevyskytují žádné nebezpečné látky,*“ popsala přínos monitorovací sítě EcoCity koordinátorka ukrajinského projektu Marcela Černochová.

Na konci ledna jsme spustili i chatbotu

Pomozte i vy zakoupením monitorovací stanice, nebo finančním příspěvkem. Zapojte se do projektu Ukrajino, dýchej! - 100 stanic pro čistší ovzduší na Darujme.cz. „Chtěl bych poděkovat všem lidem, kteří na obnovu monitoringu přispějí, protože tím pomáhají přiblížit Ukrajinu evropským standardům,“ vzkázal všem dárcům Oleksij Angurec, náš kolega z projektu Čistě ovzduší pro Ukrajinu.

s názvem Smog Alarm. Ten bude prostřednictvím sítě Telegram varovat obyvatele při dosažení kritického znečištění a nebezpečné úrovně radiace. ■

ARNIKA

Martin Zelinka

Tiráž

Arnikum, časopis sdružení Arnika vychází 3x ročně v Praze. Číslo 1/2023 vyšlo v březnu 2023 v nákladu 1040 ks. Vydává: Arnika, IČO: 26543281, Evidenční č. MK ČR VS/1-1/48279/01-R, Dělnická 13, Praha 7, tel: +420 774 406 825, www.arnika.org, e-mail: arnika@arnika.org. Šéfredaktor: Eva Orcigrová. Spolupracovníci: Valeriya Grechko, Martin Zelinka, Marcela Klemensová, Valentýna Heřmánková, Anna Vinklárková, Vlastimil Karlík, Denisa Hronová, Karolína Brabcová, Adam Losík a pobočky Arniky. Grafický design – Anna Frajtová – anna@designbox.cz, DTP - Aleš Kozubík. Foto na obálce: Monika Yeritsyan

Vydání tiskoviny vzniklo za finanční podpory hlavního města Praha a Ministerstva životního prostředí. Časopis odráží názory vydavatele, podporovatelé neodpovídají za jeho obsah.

Ministerstvo životního prostředí

Podívejme se na nejkrásnější fotografie ročníku 2022, které vybrali patroni ankety. Na jaká zajímavá místa nás zavedou?

Nejkrásnější fotografie pochází z Ústeckého kraje. Nádražní alej u Hory Svatého Šebestiána nás dovede k zaniklému nádraží, které dříve bylo významným dopravním uzlem. Sloužilo hlavně k dopravování uhlí ze severočeských dolů za hranice. Na začátku nádražní aleje se vine Stezka Českem. Ta sice pokračuje dál do obce, alej nicméně určitě za odbočku stojí.

Na druhém místě se umístila alej Lipky v Telči, kterou tvoří téměř 400 stromů v délce 1400 metrů. Památné stromořadí vede od zámeckého parku k přírodní rezervaci Luh u Telče, kde můžete spatřit mlynařka dlouhoocasého, strakapouda malého, lejska bělokrkého či slavíka obecného. Také zde rostou vzácné rostliny jako bledule jarní, střemcha obecná, ostřice lesní a další druhy.

Na třetí místo zvolili patroni méně známou dubovou alej, rostoucí u Kladrub nad Labem v krajině pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní. Tato krajina je zapsaná na seznam světového a kulturního dědictví UNESCO. Během procházky touto alejí se vám naskytne příležitost být v blízkosti starokladrubských koní, alej se totiž nachází v areálu Národního hřebčína, projdete se podél slepých labských ramen a krajinářským parkem Mošnice.

Na dalších fotografiích najdete dvě z krajských vítězek - Topolovou alej mezi Drahonicemi a Libyní, která zvítězila v Ústeckém kraji, a Čelákovickou alej, která se stala Alejí roku Středočeského kraje.

Kompletní výsledky ankety najdete na alejroku.cz.

Dubová alej v krajinářském parku Mošnice
Foto: Martina Vopasková

Alej Lipky v Telči
Foto: Jaroslav Svoboda

Nádražní alej u Hory Svatého Šebestiána
Foto: Petra Štelcichová

Topolová alej mezi Drahonicemi a Libyní
Foto: Ivan Ďurovič

Čelákovická alej u mlýnského náhonu
Foto: Michaela Jindříšková